

Högskolan Kristianstad
Beteendevetenskapliga institutionen
C-uppsats i Sociologi
Höstterminen 2007

Eget företagande

- förverkligande av drömmar om självständighet

Författare: Eva Gustafsson och Paula Kull

Handledare: Solveig Perjos

Gustafsson, Eva & Kull, Paula (2007). Eget företagande- förverkligande av drömmar om självständighet. Kristianstad: Institutionen för beteendevetenskap, Högskolan Kristianstad.

Sammanfattning

I dagens västerländska samhälle är det svårt att leva utan pengar. För den som inte har en stor förmögenhet eller väljer att leva genom samhällets trygghetsbidrag krävs en inkomst. Inkomsten kan grundas antingen på att individen säljer sin arbetskraft, anställning eller säljer produkten av sin arbetskraft, eget företagande. Syftet med studien är att förstå varför löneanställda övergår till eget företagande. Teorin beskriver hur det västerländska samhället och dess arbetsliv har växt fram, samt människan däri. Empirin samlades in med kvalitativ metod genom intervjuer med personer som upplevt både anställning och eget företagande. Resultatet visar att respondenterna ger uttryck för en önskan att få arbeta med något de själva önskar och upplever som viktigt, som den primära faktorn till övergången. Det har inte varit att bli företagare som varit det primära, utan de har drivits av intresse för en specifik yrkesverksamhet. Övergången till eget företagande innefattar en större ekonomisk otrygghet och att den faktiska arbetstiden i många fall blir längre. Däremot ger denna verksamhet en känsla och upplevelse av att själv få styra över sin egen tid.

Nyckelord arbete, anställning, eget företag

Innehållsförteckning

1	Inledning	4
	1.1 Syfte	5
	1.2 Disposition	5
2	Teori	6
	2.1 Arbetsbegreppet	6
	2.2 Anställd eller egen företagare	7
	2.3 Det alienerade arbetet	8
	2.4 Det rationaliserade samhället	10
	2.4.1 Kapitalismens framväxt	12
	2.5 Den komplexa människan i samhälle och arbetsliv	14
	2.5.1 Den komplexa människan	14
	2.5.2 Samhälle	15
	2.5.3 Arbetsliv	16
	2.6 Teorisammanfattning	17
	2.7 Frågeställningar	18
3	Metod	19
	3.1 Urval och genomförande	19
	3.2 Beskrivning av intervjupersonerna	20
	3.3 Analysförfarande	21
4	Resultat	23
	4.1 Upplevelse av anställning	23
	4.2 Beslutet att bli egen företagare	25
	4.3 Upplevelse av eget företagande	26
	4.4 Upplevelse av försakelse	27
5	Analys och egna reflektioner av resultatet	29
	Referenslista	33

1 Inledning

Vi vill i föreliggande studie diskutera vad arbete är och försöka förstå vad som ligger bakom ett yrkesval. Då vi lever i ett samhälle som styrs av pengar kommer vi oundvikligen in på att det ligger en försörjningsparameter i arbetsbegreppet. Samtidigt frågar vi oss hur mycket lusten att göra något meningsfullt, skaparkraften har att göra med hur vissa personer gör sitt yrkesval. Kan lusten att, för individen, göra något meningsfullt ha att göra med att vissa individer, på bekostnad av sin försörjning, ändå väljer att tillfredsställa sina inneboende önsknings och behov? Ett val som kanske gör att den ekonomiska situationen blir prekär? Detta innebär också att vissa fördelar, såsom en garanterad ekonomisk trygghet, riskerar att gå om intet, på bekostnad av känslan och en teoretisk möjlighet att i varje situation ha makten att helt styra över sin tillvaro.

Västvärlden har definitionsmässigt legat i frontlinjen avseende ”det moderna samhället”. Vi vill bland annat beskriva hur det rationella och ekonomiskt starka samhället har växt fram, framförallt via industrialiseringen. Allehanda sociala reformer kunde genomföras så att välståndet kunde komma alla till del. En utveckling som vid första anblicken kan synas enbart positiv men där vi i föreliggande studie även diskuterar dess baksidor. Det samhälle vi västerlänningar idag lever och verkar i, präglas av produktion och konsumtion, där det huvudsakliga styrmedlet är pengar. Pengar har behövts för att tillfredsställa de grundläggande behoven såsom mat, dryck, värme och skydd. Därtill har individen, i alla fall i västvärlden, haft en god förmåga att kunna tillfredsställa behov utöver dessa. Dessa så kallade skapade behov synes gå hand i hand med vad vi idag refererar till ”konsumtionsamhället”.

Industrialiseringen manade också fram former för hur arbetet skulle organiseras, ledas och arbetarna motiveras, allt för att skapa effektivitet och högsta möjliga vinst. Idag har många av de tyngsta arbetena inom industrin försvunnit tack vare utveckling av tekniken. Vidare har utbildningsnivån höjts och många människor arbetar inom sektorer och under villkor som inte existerade under industrialiseringens framväxt på 1800- och 1900- talet. De fysiska arbetsförhållandena har avsevärt förbättrats, samtidigt som en betydande arbetslagstiftning till skydd för den anställde har utvecklats. Trots detta finns det människor som väljer att säga upp sin tillsvidare anställning och starta eget företag.

De flesta studier som gjorts angående anställda som startar eget företag har sin utgångspunkt ur ett arbetsmarknadspolitiskt eller samhällsstrukturellt perspektiv. Det kan handla om att rädda jobben i glesbygden eller utvärdera effekten av starta eget bidrag. Vår utgångspunkt har snarare varit individen, att försöka förstå vad som ligger bakom hennes val att säga upp en anställning och istället satsa på eget företagande. Är det för att dessa personer upplever att det saknas något inom anställningens ramar, vilket de tror sig kunna uppnå inom eget företagande. Vi utgår från Marx alienationsteori, Webers beskrivning av den spridda rationaliseringstendensen samt nyare organisationsteoriforskning för att försöka förstå vad som ligger bakom dessa människors beslut att säga upp en tillsvidare anställning och istället starta eget företag.

1.1 Syfte

Syftet är att försöka förstå vad som ligger bakom beslutet att övergå från anställning till eget företagande.

1.2 Disposition

I kapitel 2 presenterar vi de teorier vi valt att utgå ifrån. Kapitlet är indelat i tre områden. Första området handlar om arbete, där vi tar upp den definition av arbete, lönearbete och egenarbete, som vi valt att luta oss mot. Nästa område innefattar en beskrivning av hur det moderna samhället och dess arbetsliv växt fram. Det tredje området handlar om vår syn på människan som en komplex varelse samt hennes förhållande till arbete. **I kapitel 3** beskriver vi tillvägagångssättet i vårt arbete med studien, metoden. **I kapitel 4** presenterar vi resultatet. **I kapitel 5** framställer vi vårt resultat i en analytisk diskussion.

2 Teori

Ett av de stora områdena inom sociologin har från början varit studiet av arbetslivet. Då det har haft en central position inom den samhällsomvandling som kapitalismens och industrialismens genombrott innebar i västvärlden. Trots det finns det ingen gemensam definition för begreppet arbete. Karlsson (2002, s 52) har ett begreppsligt förslag till arbete;

De verksamheter som försiggår inom ramen för de interna sociala relationer -
arbetsformer – som organiserar nödvändighetens sfär i ett samhälle

2.1 Arbetsbegreppet

Karlsson (2002) beskriver tre sociala relationer – arbetsformer. En arbetsform är vad som beskrivs som traditionellt lönearbete, med arbetsgivare och arbetstagare. Där arbetsgivaren har produktionsmedel av något slag till vilken det behövs arbetskraft och den anställde i sin tur ställer sin arbetskraft till förfogande mot ersättning. Vad det främst handlar om är att den anställde säljer sin arbetskraft i form av sin tid åt arbetsgivaren att disponera. Eller med andra ord; den traditionella lönearbetaren hyr ut sin arbetskraft per tidsenhet. Då det står arbetsgivaren rätt att leda och fördela arbete, innebär det också att denne även styr över vilka arbetsuppgifter som ska utföras. En annan arbetsform är vad Karlsson (2002) benämner som karriärbetare, som också innebär en anställning, men den anställde ställer sin expertis till förfogande snarare än sin tid. Vilket innebär att han eller hon ansvarar att ta hand om olika funktioner om så även utanför normal arbetstid, men där det återigen är arbetsgivaren som har rätten att leda och fördela arbete i stort. Centralt i de ovanstående arbetsformerna är att det är arbetsgivaren som äger rätten till arbetskraften. Den tredje arbetsformen som Karlsson beskriver är egenarbete. Där de arbetande inte primärt säljer sin arbetskraft utan resultatet av arbetet. Vilket får till följd att egenarbetaren kontrollerar sin egen arbetskraft och äger någon form av produktionsmedel, ibland helt enkelt sin kunskap.

Karlsson (2002) refererar till studier som visar att människor rangordnar arbetet högt och att anställningstryggheten anses viktig eller mycket viktig. Det innefattar en trygghet att vara anställd, framför allt ekonomisk trygghet. Jackson & Carter (2002) och Theandersson (2000) menar att huvudskälet till varför vi arbetar är lönen.

2.2 Anställd eller egen företagare

Sundin & Thörnqvist (2006) har samlat i en antologi ett flertal studier på temat ”Anställda blir företagare”, som studerar hur och varför anställda övergår till att försörja sig som företagare. Studiernas syften har varit lite annorlunda än föreliggande, då de huvudsakligen handlar om att undgå arbetslöshet eller att rädda jobben på den egna orten. I vissa fall har de före detta anställda anlåtats som egna företagare genom utkontrakteringar och avknoppning av verksamheter både inom den privata och offentliga sektorn. Författarna till antologin betonar den samhällseliga, ekonomiska, sociala och politiska kontexten något de menar inte är så vanligt, men av stor betydelse, i samband med forskning av företagande och företagsamhet. Bokens huvudsyfte är att närma olika forskningsområden till varandra, något de menar har stor betydelse för alla intresserade av företagsamhetens utveckling och villkor.

Drivhuset (2007) har på uppdrag av NUTEK gjort en stor attitydundersökning av studenters inställning till företagande. Undersökningens syfte var att kartlägga hur dagens studenter ser på företagande och hur fler studenter kan stimuleras till idéutveckling och företagande. Drivhuset menar att ett positivt förhållningssätt till entreprenörskap gagnar samhället oavsett om studenterna går vidare till att bli företagare, anställda intraprenörer eller innovativa forskare. Resultatet visade att lusten till företagande och idérikedom har ökat under de sista två åren bland Sveriges studenter.

Fredriksdotter Larsson (2006) har i sin avhandling valt att studera den personliga meningen bakom valet att starta eget eller att vara anställd. Bakgrunden till studien kommer från den arbetsmarknadspolitiska åtgärden att ge starta eget bidrag till arbetslösa. Fredriksdotter motiverar sin studie med att det finns lite vetenskaplig forskning kring de personliga mekanismerna bakom valet att starta eget eller att vara anställd. Hon utgår från både psykologiska och sociologiska teorier, i ett försök att fördjupa förståelsen för vilken mening individen lägger bakom sina val i arbetslivet. Hon menar att tidigare studier, samt de politiska åtgärderna kring verksamheterna av eget företagande, mer lagt fokus på hur företagandet kan startas och bedrivas. Medan studier som berör stöd åt enskilda människor och drivkrafterna bakom dessas val att starta eget fått stå tillbaka. Något hon menar är viktigt för att nå framgång med föresatsen att få människor att starta eget. De av respondenterna i studien som startade eget gjorde det inte utifrån önskemål av just den arbetsformen. Utan har istället drivits av intresse för en speciell yrkesverksamhet, som oftast inte kan bedrivas som

löneanställd. Det är således inte formen utan innehållet och produkten av arbetet som utgör drivkraften bakom valet. Hon menar att formen snarast är ett samhälleligt villkor för hur verksamheten bör ägas, styras och organiseras. Av dem som startat eget företag utifrån de drömmar och tankar på vilken sysselsättning de vill hålla på med, har skapat de mest uthålliga företagen. Detta tolkar hon som att den individ som väljer utifrån sin dröm också skapar sig själv och sin verksamhet för att passa drömmen. Samtidigt pekar resultatet även på betydelsen av förebilder eller Viktiga personer i den nära omgivningen kring individen för att nå sitt mål. De har tjänat som förebilder för de respondenter som haft drömmar som grund för företagsstart, och som avrådare för de andra, som inte har startat företag. De som inte startat de företag som de funderat på, har avstått på grund av sociala hinder, i form av samhällets traditioner för vad som är lämpligt för en kvinna, eller på grund av att livskamraten eller starta eget rådgivaren avrått.

2.3 Det alienerade arbetet

Marx är en av de mest betydande teoretikerna när det gäller begreppet arbete och teorierna kring arbete är något som mer eller mindre genomsyrar hela hans verk. I mervärdesteorin som återges i *Kapitalet* (1969) beskrivs varför arbetaren exploateras i det kapitalistiska systemet. I alienationsteorin ur *De ekonomisk-filosofiska manuskripten* (1995) beskrivs vilka effekter exploateringen får för arbetaren. Materialet nedan är främst hämtat från Marx (1995) samt från Boglind, Eliasson & Månsson (2003, kap 2). Arbete är för Marx människans viktigaste aktivitet. Han menar att arbete tillhör de mest grundliga tillgångar för frihet, för befrielse från nödort och det som främst skiljer människan från djuren. Människan omdanar naturen genom sitt arbete, hon skapar sin egen sociala verklighet och hon ger uttryck åt sin egen mänskliga natur. Marx menar att arbete även är en möjlighet för individen att ge uttryck åt den egna personligheten, åt inneboende färdigheter, åt den skapande förmågan som utgör en väsentlig aspekt av den mänskliga naturen. När så det industrialiserade, kapitalistiska samhället växer fram innebär det, enligt Marx, problem för lönearbetaren som måste sälja sin arbetskraft. Innan framväxten av industrisamhället var arbetaren direkt kopplad till det han gjorde och hade själv kontroll över hela arbetsprocessen. Som löneanställd har arbetaren fått ett mindre handlingsutrymme att förverkliga sitt liv och att självständig styra sina villkor. Inom arbetslivet är lönearbetaren egendomslös, han äger bara sin egen arbetskraft och säljer denna på marknaden. Arbete är därför inte längre ett uttryck för hans personlighet och behov

utan något som har påtvingats honom. Hans arbetskraft, som har förvandlats till en vara som kan köpas och säljas, upplevs inte längre som hans livskraft. Marx menar att detta leder till att arbetaren känner sig alienerad, att arbetet inte längre är ett mål i sig, utan endast ett medel att överleva. Individerna uppfattar sig inte längre som ett aktivt, verksamt subjekt utan som ett passivt viljelöst objekt för makter som hon inte känner och därför inte kan behärska. Marx menar att då arbetaren upplever att lönearbetet inte är något frivilligt, utan något yttre och påtvingat, blir han beroende av sitt ensidiga, bestämda arbete. Vilket, enligt Marx, leder till känsla av utsugning, utnyttjande och att människor köps.

Marx (1995) utgår från sina iakttagelser och funderingar kring industrialiseringen, vars framfart har, enligt honom, fört med sig ett nytt slags samhälle och med detta också en allmän klassuppdelning mellan människor, kapitalist och arbetarklass. Anledningen till att det blev så menar Marx (1995) har att göra med den rent historiska processen i övergången till industrisamhället. Det gamla feodalsamhället bröts då upp i sin indelning i stånd, skrå och gillen. I denna process mister småbönderna sin jord och blir till en egendomslös klass, proletariatet och här skapas lönearbetaren. Kapitalistklassen har privatägt produktionskapital, jord, fabriker och maskiner. Arbetaren som saknar egendom, har bara sin egen arbetskraft som han måste sälja för sin överlevnads skull. Det finns från arbetaren sett en negativ spiral i förhållandet mellan jordräntan, kapitalisten och arbetaren. Marx (1995) menar att jordägaren tjänar på jordräntan och kapitalisten i sin tur då tjänar ännu mera på samma ränta, medan arbetaren som sålt sitt arbete för att förädla jorden bara tjänar tillräckligt för att klara fortsatt arbete. I det här sammanhanget ses arbetaren inte ha någon mänsklighet eller andra önskingar och behov utöver arbete.

Kapitalismen och arbetet står i beroendeförhållande till varandra, men det är lönearbetaren som förlorar. Genom arbetet blir arbetaren av med sin skapande förmåga då denna slukas upp i arbetet som sådant, häri ligger själva alienationen. Ju mer arbetaren producerar desto fattigare blir han själv, arbetet blir till någonting yttre, något som ligger utanför arbetarens väsen. Arbetet sker inte för att tillfredställa ett skapandebehov, istället är det ett medel att tillfredställa behov som ligger utanför arbetet. Marx (1995) menar att den materiella världens ökade värde står i direkt proportion till människovärldens minskade värde. Arbetet frambringar inte bara olika varor utan även sig självt och arbetaren som en vara. Sakerna som arbetaren framädlar blir för honom något främmande, ett objekt. I förlängningen innebär detta enligt Marx (1995) att arbetaren, alltså människan, bara känner sig fri i sin grundläggande

form och då i sina rent djuriska funktioner. Härigenom blir också människan främmande för sig själv, för naturen omkring sig och så även för andra människor.

2.4 Det rationaliserade samhället

Det västerländska samhällets rationella ideal har till viss del rötter redan från 1600-talet genom upplysningsfilosofer som Descartes och Kant (Casey 2002). Vad upplysningen mynnar ut i är en tilltro att människan kan med hjälp av rationellt tänkande förstå och införskaffa all den kunskap som krävs för ett bättre samhälle. Kunskapen skulle hjälpa till att fatta förnuftiga beslut som leder oss ut ur det traditionella och religiösa. Samtidigt fick man en mekanisering och disciplinering av människan. Teoretiker och stora delar av den västerländska vetenskapstraditionen faller ofta tillbaka på vanan att tänka sig historien som en serie statiska tillstånd. Alla deras begrepp har oföränderlighet som sitt normaltillstånd och de tänker polariserat. Med den tankemodellen blir förändring ett problem. Man måste hitta en orsak, gärna något utifrån kommande, som knuffar det ena tillståndet över i nästa statiska tillstånd. Samhällsvetenskaperna tog intryck av naturvetenskaperna och tänkte utefter ett linjärt, lagbundet orsak – verkan förlopp. Något som Jackson & Carter (2002) menar också följt med in i traditionell organisationsteori, som har sina rötter i Descartes vetenskapliga ideal. Där synen är att det finns en objektiv värld som kan förklaras och med hjälp av de rätta metoderna, med vilka vi kan styra utvecklingen och framtiden. Också synen på människan blir med det här tanke sättet objektivistisk.

Weber analyserade bland annat ovanstående rationaliseringsprocess. Samtidigt är det värt att notera att Weber (1977) menade att samhället i sig aldrig kunde studeras objektivt. Det finns många tolkningar av Weber och hans verk. Då han beskrivit byråkratiseringen och dess överlägsna effektivitets form har han ofta blivit beskylld för själv förorda rationell-legal auktoritet (Jackson & Carter 2002). Weber beskrev rationaliseringsprocessen och samtidigt som han varnade för dess utbredning. Han menade att de rationella systemen utvecklades till ett hot mot människans frihet och hot mot en självständig kontroll över hennes levnadsvillkor (Ritzer, 2003). Den allt mer framväxande vetenskapen gjorde att allt mer precisa och abstrakta begrepp användes för att behärska verkligheten, vilket skedde på bekostnad av magi och mysticism, som ersätts av systematiska, vetenskapliga och tekniska tänkesätt. Weber (1977) menar att samhället kom att allt mer karakteriseras av rationalitet, vetenskap, sekularisering

och avmystifiering, där rationalitet står som grundpelare för det moderna kapitalistiska samhället. Weber (1977) menar att vetenskapen ger kunskaper om hur tekniska beräkningar görs och hur de kan användas. Men samtidigt skapar denna rationalisering enligt Weber brist på mening, vilket gjorde att han även varnade för densamma.

Vetenskapen förutsätter att dess resultat ska vara av betydelse, värda att veta, varpå dess yttersta mening blir en fråga om tolkning. Denna tolkning måste var och en själv göra utifrån sitt egna sammanhang och ställningstagande i livet. Weber (1977) menar att då man undervisar, inte ska lägga fram några personliga ställningstaganden och vill göra en jämförelse med vetenskapen. Inom denna blir personliga ställningstaganden omöjliga då världens olika värdesystem står i kamp med varandra och hopp om försoning gör sig icke besvär. Det yttersta ställningstagandet står mellan gud och djävulen, den enskilda människan måste bestämma vem som är gud och vem som är djävulen, för henne. Att leva i en avmystifierad värld ser Weber (1977) inte som någonting helt enkelt för den moderna människan i synnerhet inte för den unga generationen.

I skriften *Ekonomi och samhälle* (1983) presenterar Weber ämnet sociologi som en vetenskap vilken försöker förstå meningen i ett socialt handlande och därmed förklara handlingens förlopp, verkningar och orsakerna därtill. Med handling menar Weber (1983) ett mänskligt förhållningssätt i vilket den enskilde aktören tillför en subjektiv betydelse. Med social handling menas handling som utifrån sin subjektiva mening förhåller sig till andras beteenden, speglas i dessa och har sitt fortsatta förlopp med orientering därifrån. Weber (1983) menar att varje beröring människor emellan inte är social till sin natur och skiljer därför socialt handlande från icke socialt handlande. Han exempelfierar detta genom att beskriva hur två cyklister kolliderar med varandra där kollisionen i sig kan jämföras med en händelse i naturen. De båda cyklisternas eventuella försök att väja för varandra eller deras, efter kollisionen, meningsutbyte är däremot att betrakta som ett socialt handlande.

De sociala handlingarna delar Weber i fyra kategorier; målrationell, värderationell, affektuell eller emotionell och traditionell handling. Boglind, Eliasson & Månson (2005) menar att Weber ville med denna kategorisering göra olika handlingar förståeliga för en betraktare. Målrationell handling kan förklaras utifrån kunskap om målen aktören ville uppnå med denna. Handlingen är här ett rationellt medel för att nå målet. Den värderationell handlingen kan förklaras och förstås utifrån kunskap om de etiska, estetiska, religiösa eller andra normativa

värden den enskilde har och handlingen stödjer dessa värden oberoende av handlingens resultat. Affektuell eller emotionell handling kan förklaras med kunskap om de känslor den enskilde var uppfylld av då handlingen begicks. Traditionell handling kan förklaras med kunskap om de vanor och traditioner den enskilde besatt då handlingen begicks. Enligt Boglind, Eliasson & Månsson (2005) menar Weber (1983) att vid den affektuelle och traditionella handlingen är den enskilde omedveten om sambandet mellan handlingen och dess mål. Därför är dessa handlingar heller inte rationella. Vad som i sin tur skiljer mål och värderationell handling är att aktören i den sistnämnda upplever en förväntan eller riktat krav i omgivningen om ett visst handlande riktat mot honom eller henne. Handlingens konsekvenser är av mindre betydelse för den som begår den och utförs för att den enskilde aktören vill leva upp till "saken" Den målrationala handlingen är ett medel som används för att nå ett visst mål. Handlingens rationalitet finns i att olika alternativ övervägs för att nå målet genom den mest effektiva handlingen. Weber (1983) menar att beslutet om handling för att uppnå ett visst mål kalkyleras med vad dess konsekvenser "kostar". Handlingarna beskrivs i idealtyper och existerar därför inte så renodlat i verkligheten. Boglind, Eliasson & Månsson (2005) menar att Webers idealtyper kan ses som en förenkling eller överskådning av verkligheten.

2.4.1 Kapitalismens framväxt

I skriften *Den protestantiska etiken och kapitalismens anda* behandlar Weber (1978) både protestantismen och kapitalismen utifrån sin idealtyp metod. Skriften är en analytisk redogörelse för hur Weber uppfattar sambandet mellan kapitalismens födelse och protestantismens religiösa innehåll, allt med rötter i 1600-talens Europa. Weber (1978) menar att det inte var något nytt tillflöde av pengar som gjorde att kapitalismen infann sig, istället handlade det om en ny slags anda. Webers åsikt skiljer sig här från Marx, då Marx menade att det var enskilda individer som drivit på till det kapitalistiska samhället. Weber menade istället att det krävdes en hel rörelse som låg bakom, att all tillväxt sker med hjälp av många människors planeringsarbete.

Weber (1978) vill visa varför kapitalismen inträffade tidigare i väst än i övriga världen. Pengar och skatter har alltid lockat människan till ett begär att roffa åt sig för egen vinning skull, men det är inte det kapitalismen handlar om. Inom det moderna kapitalistiska samhället ingick inte, enligt Weber, att pengar skulle användas till lyxkonsumtion eller njutning. Weber (1978) menar att i den nya andan frångicks detta nu av en, till en början liten grupp ur vilken

Weber beskrev kapitalisten, med hjälp av sin modell idealtyp. I den idealtypiska kapitalistiska andan såg man till att skapa vinst genom återinvestering i den egna rörelsen. Man kände ansvar för sitt kapital och att förvalta det väl sågs som en plikt.

Kopplingen till religionen i allmänhet och protestantismen i synnerhet finns i att; vid den här tidpunkten hade vetenskapen börjat fösa undan människans gudatro varpå den måste få ett annat uttryckssätt. Weber (1978) såg att de delar av Europa och USA (New England) som befolkades av protestanter hade en större andel av företagsledare, välutbildade och entreprenörer inom handel och tillverkning. Vilket ledde till att han intresserade sig för dessa, vad som kan tyckas olika, fenomen för att eventuellt hitta en gemensam nämnare. Han valde ut protestantiska församlingar som levde efter en extrem puritansk hållning bl.a. Calvinisterna. Det var i deras predestinationslära som Weber såg en förklaring till deras livshållning. Enligt Calvinisternas tro är det endast ett fåtal som är utvalda av gud och får komma till hans rike efter döden. Genom flit, plikt och nytta och en livsförnekande livsföring med stark egenkontroll för att undvika synd, trodde man sig eventuellt kunna tillhöra de utvalda. Det gällde att på ett rationellt och ändamålsenligt vis arbeta av plikt och flit inte enbart för att klara sin dagliga försörjning. Att arbeta fick ett egenvärde, inte enbart ett sätt att klara sin försörjning på. Här fanns kärnan som Weber (1978) fann, en etik som följde i religionens spår, som skulle kunna utgöra den gemensamma nämnaren. I kapitalismens anda ligger ett ansvar för kapitalet, inte ett penningbegär för den egna nyttan skull. Plikten och den höga arbetsmoralen leder till den moderna nyttiga människan, där det moderna samhället knyter till sig människor som är nyttiga. Webers poäng är att industrialiseringen inte hade kunnat växa fram så starkt utan influenser av den protestantiska etiken, och i vilken den enskilda människan har en stark drivkraft att göra sin *plikt*, där man är själv ansvarig för det man gör. Detta menar Weber är grunden till att människan börjar agera på ett kapitalistiskt sätt. Som protestant får man ensam svara för sina handlingar då man står inför gud i skärselden. Detta eftersom protestanten inte på förhand kan veta om en plats i himmelriket kommer att beredas eller inte, var på det gäller att skapa de bästa förutsättningarna, vilket görs genom hårt arbete under jordelivet.

Boglund, Eliasson & Månson (2005) menar att Weber vill skapa förståelse för hur rationaliseringsprocessen påverkar hela samhället, och vi får ett samhälle präglad av en målinriktad, disciplinerad anda, vilket i sin tur även präglar arbetsliv och företag. Företagen verkar rationellt genom att kalkylera och beräkna på ett opersonligt sätt och på så vis kan

planera sitt och personalens handlande. Denna planmässighet saknades i de tidigare formerna av vinstdrivande företagande och i tidigare former av kapitalism. Denna ökande byråkratisering av arbetsorganisationer präglas av reglering, kontroll, disciplinering, effektivisering och kalkylerbarhet.

2.5 Den komplexa människan i samhälle och arbetsliv

2.5.1 Den komplexa människan

Jackson & Carter (2002) menar att människan är ett subjekt som konstruerar sin verklighet i interaktion med andra människor i arbetsliv såväl som i privatliv. En verklighet där man försöker tolka och förstå världen som den ter sig utifrån individer och de direkta aktiviteter som dessa är involverade i. Då språket är uppbyggt av symboler, där alla har en bild av vad symbolen betyder innebär det att alla människor också har sin bild av världen. Enligt Asplund (1987) är människan socialt responsiv av naturen, vilket syftar på människans sällskaplighet och hennes benägenhet att respondera ”svara” när det ställs ”frågor” till henne. Att människan genom dialog både påverkar och påverkas av sin omgivning. Människan består av en kärna ”ett jag” som utvecklas först i kontakten med andra människor, där människan ses som meningsskapande varelse ständigt omgiven av känslor och emotioner. När så mycket av det västerländska samhället och vetenskapstraditionen vilar på en objektiv syn på världen och människan, genomsyrar det även arbetslivet. Något som Jackson & Carter (2002) menar att den traditionella organisationsbeteende diskursen vilar på. Synen på människan innefattar där att hon är ett objekt, och mycket av forskningen har gått ut på hur man skall få människor att passa organisationens behov. Detta istället för att se på människa som ett subjekt och där forskningen istället borde inriktas på hur man skall få organisationer att passa människors behov.

Foucault (1993) menar att diskursen subjektet befinner sig i behöver beaktas. Foucault hänvisar till ”subjektets död” då han menar att människor inte har någon individuell handlingsfrihet, eftersom alla människor är styrda av samma strukturella krafter. Enligt Foucault är subjektet skapat av ett samhälle och en kultur, en diskurs och arbetar med en viss uppsättning innebörder och betydelser som redan finns i det gemensamma tankemönstret. Diskurser präglas också av utestängningsprinciper ifråga om vad som är sant eller inte. Varje

tidsperiod, varje samhälle och kultur i ett specifikt historiskt skede, konstruerar sina uttydare av sanningarna.

2.5.2 Samhälle

Jackson & Carter (2002) diskuterar uttrycket Governance som är en del av språkbruket inom företagsekonomi, i svensk översättning kan det betyda styrelse, makt, eller ledning. Författarna menar att nutida samhällsteorier som exempelvis poststrukturalismen och kritisk teori i sina ansatser betonar att för att förstå organisationer måste dessa studeras utifrån deras sociala sammanhang. Foucault (1979b) använder uttrycket som en referens till det breda spannet som rör hela processen att organisera både människor och ting. Allteftersom samhällen utökas och utvecklas krävs reglering av olika slag. Även om tvångsbaserad reglering inte tillhör flertalet nationalstaters strategi finner vi den dock i totalitära regimer. I dessa där ett fåtal människor står för tolkningsföreträdet och utövar godtycklig makt gentemot det övriga folket och skapar rätt beteende och organisation med styrmedel som hot, våld och sanktioner. Visst tvång återfinns även i nationer som annars domineras av liberalitet, då företrädesvis i form av fängelser och tvångsvård och krav på viss ålder eller myndighetsförklaring för att människor ska få begå vissa handlingar. Jackson & Carter (2002, s 109) menar dock att:

Motsatsen till reglering genom tvång, är emellertid inte absolut frihet, utan icke tvingande reglering

Med detta menar författarna att samhället idag präglas av en ledning som i möjligaste mån försöker skapa lydnad hos människor på frivillig basis, att dessa ska låta ledarskapet styra utifrån dess legitimitet. Självfallet återfinns samma förhållande i arbetslivet.

Alla nationalstater är även ekonomier som behöver en försäkran om kontinuitet i samhället. För att kontinuitet ska uppnås och bevaras krävs, sett ur ett kollektivt perspektiv, att människorna bidrar med produktion som motsvarar minst lika mycket välfärd som det konsumeras i landet. Detta för att civilisationen ska klara att betala förmåner som skolgång, sjukvård etc. Av samma anledning ligger det i nationens intresse att få så många människor som möjligt att producera mer än vad de som enskild behöver för att överleva. Detta uppnås genom lönearbete i det kapitalistiska systemet. Jackson & Carter (2002) menar att företagen här står för en dubbel funktion då dessa både producerar varor och skapar konsumenter genom att betala lön. Då den anställde säljer sin arbetskraft till organisationer omvandlas detta till lön som i sin tur kan användas till allehanda köp av varor och tjänster.

2.5.3 Arbetsliv

Varje arbetsplats styrs av regler och normer vilka kan vara uttalade, nedskrivna eller tysta överenskommelser. Vissa handlar om ren säkerhet eller hygien medan andra kan ha med arbetsplatsens policy att göra. Oavsett vilket är det som anställd viktigt att känna till och följa dem för att dels få stanna kvar och dels passa in på arbetsplatsen. Även om de flesta människor är benägna att rätta sig efter regler och normer både i samhället i stort och på arbetsplatsen menar Jackson & Carter (2002) är det inte likställt med att lita på att så sker vid alla tillfällen. Olika former av övervakning och kontroll är därför nödvändig. Sättet detta sker på är högst olika men anses sporra till att arbetet blir utfört på ett korrekt sätt. Det kan vara olika listor som ska signeras, inloggningskrav för hemifrån arbetande, övervakningskameror, kontroll att e-post blivit läst etc.

Jackson & Carters (2002) resonemang kring förhållandet mellan anställd och organisation belyser hur båda dessa parter finner visst skydd i MBL. Arbetsgivaren med sin rätt att leda och fördela arbetet och viss anställningstrygghet åt den anställde. Oavsett det, är det mer regel än undantag att den anställde är mer beroende av organisationen än vad organisationen i sin tur är av den enskilde anställde. Detta är värt att hålla i minnet även om, som Jackson & Carter (2002) påstår, litteraturen i ämnet vanligtvis betonar organisationens inre dynamik och därmed låter arbetsrelationen anställd - arbetsgivare få mindre utrymme.

Jackson & Carter (2002) menar att det som motiverar människan i första hand är alltså begär oavsett om hon är medveten om det eller inte, vilket utifrån ett poststrukturalistiskt tänkande är viktigt, eftersom det lägger grunden till förståelsen av ideologi, kunskap, makt, struktur etc. Begäret kan gå i vilken riktning som helst men rimmar alltid med vår egen upplevelse av vad som är rätt, riktigt och viktigt för oss. Något som i sin tur också återfinns i samhällsströmningarna. Exempelvis går mycket i vårt västerländska nutida samhälle ut på kapitalism och konsumtion, varpå vårt egna begär i sin tur begär de saker kapitalism och konsumtion kan ge oss.

Dagens arbetsliv ställer höga krav på flexibilitet gentemot den anställde. Jackson & Carter (2002) menar att den postdarwinistiska kosmologin också medfört förändringar vad gäller människans roll i förhållande till arbete. Människan i allmänhet betraktas inte som speciell. Istället har hon blivit till en resurs, en handelsvara redo att säljas och köpas. En viss utbildning eller yrke borgar inte för sysselsättning genom hela arbetslivet utan kan behöva

ändras flera gånger under de yrkesverksamma åren. Detta i sig innebär att en förändring skett i förhållandet mellan arbetsrollen och människans identitetsskapande.

2.6 Teorisammanfattning

Det finns många förslag på vad begreppet arbete ska innehålla. Karlsson har ett definitionsförslag: Traditionellt; arbete, där arbetsgivaren står för produktionsmedel och kapital och arbetstagaren ställer sin person/arbetskraft och framför allt sin tid till förfogande villkorat genom någon form av personlig ersättning. Karriärsarbete; den anställde ställer sitt kunnande alternativt speciella kompetens till förfogande, snarare än sin tid. Också här föreligger ett anställningsförhållande arbetsgivare-, tagare där arbetsgivaren leder och fördelar arbetet och styr över produktionsmedlen. Egenarbete; arbetaren säljer resultatet av sin arbetsinsats och har full kontroll över ledning och fördelning. Därmed står denna arbetsform i en icke ringa kontrast till de två tidigare beskrivna.

Marx som var en av de mest betydande teoretikerna avseende begreppet arbete och teorierna kring detta, beskriver varför arbetaren exploateras i det kapitalistiska systemet, samt vad denna exploatering får för konsekvenser för främst den traditionelle arbetstagaren. För Marx är en arbetsinsats människans viktigaste aktivitet. Problemen uppenbarar sig när det industrialiserade och kapitalistiska samhället växer fram. Det är då som problemen infinner sig för arbetaren, genom att mista kontrollen över arbetsprocessen som, i stället överförs till den som förfogar över och på ett eller annat sett har tillgång till kapitalet och därmed produktionsmedlen.

De västerländska idealen har rötter i upplysningstiden och dess filosofer Descartes och Kant. Deras filosofi utmynnade i att människan med hjälp av rationellt tänkande och handlande skulle kunna förse och även införskaffa all den kunskap som krävdes för ett "bättre" samhälle. Weber analyserade bland annat denna rationaliseringsprocess, men menade samtidigt att samhället aldrig lät sig studeras objektivt. Han varnade också för rationalismen och dess utbredning som innebar att systematiska, vetenskapliga och tekniska tänkesätt ersatte magi och mysticism, och riskerade människans frihet, meningsskapande och självständig kontroll över hennes levnadsvillkor. Han framlade en modell där människans sociala handlingar indelades i fyra olika kategorier; målrationell, värderationell, emotionell och traditionell.

Weber menar att kapitalismen växt fram genom en ny slags "anda". Här ses en klar skiljelinje gentemot Marx som hävdade att det var vissa enskilda individer som drev på utvecklingen av det kapitalistiska samhället. Härigenom skiljer sig också Marx från Weber vars ståndpunkt tog en annan riktning. I Webers idealtypiska kapitalism såg man till att skapa vinst genom återinvestering i den egna rörelsen. Han menade även att industrialismen inte hade kunnat växa sig så stark utan influenser från den protestantiska etiken, i vilken individen har en stark drivkraft att "göra sin plikt".

Varje arbetsplats styrs av ett regel- och normsystem vilka kan vara uttalade, nedtecknade eller bestå i icke uttalade överenskommelser. Detta förutsätter i sig, en från arbetsgivarens sida, övervakning och kontrollenhet vilken anses sporra, eller outtalat hota, till att arbetet utförs på ett, för arbetsgivare och produktion, korrekt sätt. Dagens arbetsliv ställer höga krav på flexibilitet gentemot den anställde. Arbetaren, människan, har omvandlats till en resurs, handelsvara redo att säljas eller köpas. En specifik kompetens eller yrkeskunnande borgar idag inte för en garanterad sysselsättning genom ett helt yrkesverksamt liv. Detta i sig har medfört en förändring i relation mellan arbetsroll, identitetsskapande och den traditionelle arbetsgivarens makt och styrmedel gentemot individen.

2.7 Frågeställningar

Vi vill vi försöka förstå vad som ligger bakom beslutet att övergå från anställning till eget företagande. Vår utgångspunkt innefattar att vi vill undersöka om respondenterna saknar något inom arbetsformen anställning, såsom meningsfullhet eller utrymme för den egna skaparkraften, något som den formens kontroll och styrning eventuellt skulle orsaka.

Samtidigt utgår vi från att rationalisering, både inom samhället och inom arbetslivet påverkar den enskildes arbetssituation samt dennes handlingar. Något som har lett fram till följande frågeställningar:

Upplevs arbetssituationen som anställd tillfredställande?

Saknas något i den arbetsformen som eventuellt kan tillfredställas inom eget företagande?

Hur väl stämmer det egna planerandet över arbetsinsatsen överens med arbetsgivarens direktiv?

3 Metod

Vi har i vår undersökning valt att arbeta med kvalitativ metod eftersom vi anser att denna metod ger de bästa förutsättningarna för den studie vi ska genomföra. Vi önskar skapa förståelse snarare än att räkna och mäta resultat. Ett kvalitativt angreppssätt innebär att man har som främsta syfte att förstå innebörden av en viss företeelse, ett fenomen eller en upplevelse (Merriam 1994). Till skillnad från ett kvantitativt angreppssätt där man strävar efter att pröva teorier, kvantifiera data och generalisera (Bryman 2006). Kvalitativ metod ger möjligheter till undersökningar med utgångspunkt i det sätt människor själva bedömer sina upplevelser. Kvalitativ forskning är unik i sin karaktär då det subjektiva onekligen får stort utrymme, vilket gör det svårt att tala om objektivitet, reliabilitet, replikerbarhet och generaliserbarhet så som man gör inom kvantitativ forskning. Varje intervjusituation är unik och innefattar ett möte mellan två subjekt, intervjuare och intervjuad. Men man är snarare ute efter förståelse av ett fenomen genom kvalitativ forskning, inte att förklara eller föröka uppnå svar på en objektiv sanning.

Det empiriska materialet samlades in med hjälp av semistrukturerade intervjuer, vilka kännetecknas av att man i förväg ställt upp centrala teman och huvudfrågor (Bryman 2006). Intervjusituationen liknar mer ett samtal, där fördelen är att det kan ge en informell atmosfär som kan göra det lättare för respondenten att svara. Det är viktigt att få intervjupersonen att känna sig bekväm. Vad som krävs av intervjuaren är att komma väl förberedd och veta vad det är för avsikt att undersöka, samt att visa ödmjukhet och intresse för vad respondenten berättar (Merriam 1994).

3.1 Urval och genomförande

Då vårt syfte var att förstå varför anställda lönearbetare övergår till eget företagande blev urvalskriteriet just de som genomfört den resan. Vi har intervjuat fem respondenter. Vi valde att stanna vid fem då vi snare ville försöka få intervjuerna så djupa som möjligt i relation till vår tidsram och vårt kunnande. Vi nådde våra intervjupersoner via lokalpressen genom tidningsannonser, artiklar och reklamannonser, där vi identifierade vederbörande som småföretagare som tidigare varit anställd. Vi tog kontakt via mejl och telefon, där vi

presenterade oss och vårt syfte med kontakten. Vid det första kontakttillfället informerade vi om att en halv strukturerad intervjuguide skulle användas, att denna skulle ha tre huvudteman med några för varje tema underliggande del frågor. Att det var vår önskan att det hela skulle likna ett vanligt samtal så mycket om möjligt, vilket skulle pågå under cirka en timmes tid. Längre än så ville vi inte uppehålla personerna i fråga och samtidigt trodde vi oss kunna få tillräckligt med material att analysera och uppnå vår studies syfte. Vi ville vidare att respondenten skulle välja plats och tid för intervjutillfället för att i störst möjliga mån känna sig trygg och avslappnad (Merriam 1994). Intervjuerna ägde rum på kafé, bibliotek och hemma hos respondenten. Vi gick på deras val trots att dessa miljöer inte är optimala för intervjuer. Då vi menar att intervjusituationen innefattar ett komplext samspel försökte vi inta en hållning som var sensitiv och respektfull gentemot respondenten. Men oundvikligen har vi, medvetet och omedvetet, påverkat varandra med vårt språk och kroppsspråk i intervjusituationen.

Vi genomförde en intervju om dagen under en veckas tid. De inspelade intervjuerna transkriberades ordagrant samma dag, vilket gav oss ytterligare känsla för vad som sagts. Något vi försökte ta med oss till nästkommande intervju. I slutet av varje intervju bad vi respondenten om återkoppling på vårt sätt att intervjua, för att på så vis få intressanta synpunkter hur de upplevt situationen och som lärdom till oss inför nästkommande (Merriam 1994).

3.2 Beskrivning av intervjupersonerna

Vår första intervjuperson Kim 31 är sambo, paret har inga barn. Kim har en lång naturvetenskaplig utbildning bakom sig och har därtill erfarenhet från anställning inom sfären för medicin och vetenskap. Kim lämnade den fasta anställningen för att starta ett eget företag inom det konstnärliga området. Person nummer två, Robin, är i 35 års åldern, är sambo och har 3 barn. Robin är sjukvårdsutbildad med erfarenhet av anställning inom somatisk primärvård. Vidareutbildade sig för att kunna starta eget företag inom alternativa behandlingsformer. Robin sålde detta företag i samband med andra barnets födelse. Tredje intervjupersonen, Bonni är 50 år gammal, gift och har två barn, utbildad inom byggbranschen och tidigare anställd vid ett stort husbyggarföretag. Frångick sin anställning för att starta egen byggfirma. Fjärde intervjupersonen, Simonn är i 40 årsåldern med utbildning inom

konsthantverk. Efter ett antal års anställning som svetsare startades ett eget företag inom konsthantverk. Simonn valde att ta en anställning framför att satsa fullt ut på företaget i samband med att familjebildning blev aktuell. Sista intervjupersonen Pim, är 37 år gammal, sambo och utan barn, är utbildad inom beteendevetenskap och har därtill flera yrkesinriktade utbildningar. Pim har haft flera kortare anställningar inom samtliga utbildningsområden innan den egna firman startades, då inom alternativ behandling.

3.3 Analysförfarande

Vi är medvetna om att i samband med bearbetningen av materialet görs analyser genom olika val och beslut långt innan själva analysprocessen tar sin början (Nylén 2005). Utifrån teorin är analysprocessen ständigt pågående under data insamlingen vid bruket av kvalitativa metoder. När vi bearbetade intervjumaterialet använde vi oss av en så kallad meningsskategorisering, vi jämförde intervjuvaren. Då flera eller alla uttryckt ungefär samma sak gjorde vi en kategorisering av meningsinnehållet (Bryman, 2006). Textmaterialet skrevs ut ordagrant och vi läste igenom det tillsammans flera gånger innan vi bestämde oss för att färgmarkera de olika kategorierna. Vi färgmarkerade i första omgången det intervjupersonerna uttryckt som positiva och negativa upplevelser av anställning respektive eget företagande med två olika färger. Att vi började med just dessa variabler berodde till största delen på att vår egen känsla inför textmassan i vilken vi ville försöka bringa ordning i. Samtidigt som vi strukturerade intervjuguiden utifrån positiva och negativa upplevelser. Därpå bytte vi färger och markerade vad som uttryckts som positivt respektive negativt inom dessa två kategorier. Färgerna byttes sedan igen och vi markerade vad intervjupersonerna uttryckt om beslutet att bli egna företagare. Då färgen byttes ytterligare en gång och då markerade vi vad intervjupersonerna uttryckt om försakelse i samband med att vara egna företagare. Sedan hade vi åtta olika färger att hålla reda på vilket vi upplevde inte vara helt lätt. Men färgmarkeringarna gjorde det möjligt för oss att kategorisera materialet för att därefter göra en sammanställning inom respektive kategori. Vi läste sedan igenom de olika färgkategorierna tillsammans flera gånger och fick, också flera gånger, gå tillbaka till respektive ursprungs- intervjun, detta så att inget skulle ryckas ur sitt sammanhang och därmed förvanska det intervjupersonernas uttryckt som sina upplevelser. Därpå ställde vi upp de uttryckta sammantagna upplevelsena inom de olika kategorierna i punktform. Sedan skrevs dessa punkter om till löpande text med insprängda citat från ursprungsintervjuerna. Slutligen valde vi att skriva om det hela en ytterligare gång för att få bättre sammanhang, lyfta fram de olika intervjupersonerna och ge behagligare

läsning. De slutgiltiga kategorierna blev då, A upplevelser av anställning, B beslutet att bli egen företagare, C upplevelser av eget företagande och D upplevelser av försakelse.

Att vi också använt ett hermeneutiskt perspektiv betyder att vi tolkat materialet genom läsning och omläsning, följt den hermeneutiska cirkeln. Växlat mellan del och helhet som ger en djupare förståelse. På grund av praktiska skäl och av tidsbrist vill vi inte påstå att vi uppnått det djup i analysen en hermeneutisk tolkning kräver. Snarare har vi gjort en innehållsanalys och kan på så vis framställa en beskrivning av fenomenet, att övergå från anställning till eget företagande.

4 Resultat

4.1 Upplevelse av anställning

Intervjupersonerna säger sig ha haft anställningar där de upplevt själva arbetet som både fritt och styrt samtidigt. Frihetskänslan har bestått i att de till viss del kunnat påverka sina arbetsuppgifter i fråga om takt och ordning. Styrningen har bestått i att det känts hindrande att inte kunnat påverka arbetet utifrån de personer de i själ och hjärta är. Det har saknats tillräckliga möjligheter att sätta personlig prägning på arbetet till den grad att de inte upplevt det helt tillfredställande. Flera av intervjupersonerna uttrycker att det egentligen inte varit något fel på arbetet i sig. Kim säger;

Jag fick inte använda min kreativitet, det var inget fel på jobbet i sig, även om det kunde vara väldigt styrt, men du skapar (tänker och gör utifrån ditt eget Jag) ingenting.

Vidare uttrycker Bonni, att under tiden som anställd kunde dagarna präglas av långa väntetider då andra hantverkare var tvungna att göra sitt arbete först, något som Bonni fann frustrerande. Bonni menar att frustrationen förstärktes då ledningen heller inte lyssnade på förslag om vad den tomma tiden kunde användas till eller förslag som gynnade de kunder man arbetade för.

Alla våra intervjupersoner nämner i första hand regelbunden och förutsägbar inkomst som det mest positiva med anställning. Likaså arbetstiderna, att man vet när och hur länge man ska arbeta. Pim poängterar ansvaret, att som anställd bär man inte ensam hela ansvaret för verksamheten. Självkligt bär man ansvar för det arbete man själv utför, men ansvaret att fixa och samordna jobben delas med andra och i vissa fall sköts det helt utan den anställdes inblandning. Annat som sköter sig självt vid en anställning blir inte lika självklart då man har egen verksamhet, menar Pim, och syftar då på semesterlön och skydd vid olika skador eller sjukdom.

Lönen kommer snällt varje månad och du vet eller kan räkna ut hur mycket du får i förväg. Så är det ju annat, du har ju semesterlön och kan vara sjuk, sådant tänker man kanske inte så mycket på att lägga undan till när man har eget, kan kanske inte heller alla gånger. Eller sjuk kan du ju bli ändå men det är kanske lättare att sjukskriva sig som anställd.

Robin poängterar tidsaspekten, som anställd är det lättare att planera sin tid;

Det är regelbundet, du vet när du ska jobba, man gör sitt sedan går man hem. Du kan inte ta på dig för mycket jobb.

Vad som upplevts otillfredsställande i samband med anställning har varit kopplat till att vissa av arbetsuppgifterna och dess utförande i förväg varit planerade och tillrättalagda utan utrymme för egna idéer. Kim, Robin, Pim och Bonni menar att de som anställda hyst önskan om att få vara mer kreativa men att detta inte varit möjligt, ibland med anledning av arbetets karaktär och ibland på grund av att egna idéer inte sågs positivt från ledningshåll. Att kunder, eller människor, arbetet eller tjänsten riktat sig mot, kommit i kläm har berört vissa av intervjupersonerna illa. Själva känslan av att veta att arbetet eller tjänsten kunnat göras bättre om de fått, eller haft, möjlighet att påverka mera har inte känts bra att bära med sig då den gav dåligt samvete. Bonni säger sig ha haft svårt för den kortsiktiga planeringen under anställningstiden:

Man (arbetsgivaren/ lagbasen) tänker inte längre än just denna dagen alltså man brydde sig inte ett dugg om kunden.

Robin uttrycker liknande upplevelser som rör avsaknaden av helhetssyn på människan i primärvården.

Ibland syntes det ju så tydligt att på någon (patient) att här skulle behöva göras mer eller något annat, men som jag var då på den tjänsten så gick det ju inte. Jag hade inget mandat till det då, det kändes inte alls bra. Det var så frustrerande att man inte såg hela människan och så toppstyrningen på det. Vården är en sådan tungrodd apparat.

Att behöva ta ledning, rätta sig efter andra och vara tvungen att passa tider nämner Pim som otillfredsställande.

Det kan vara pressande att veta att jag måste vara i tid, särskilt på vintern och det är långt att köra.

Känslan av att vara låst utan möjlighet till egna initiativ till skapande känns heller inte bra i längden. Kim menar att styrt arbete utan möjlighet till eget skapande i kombination med år av pendling sliter på människan.

År av pendling sliter ner en lite i taget, tar din extra tid. Vintertid ser man inget dagsljus och den tiden på dygnet man kanske har mest ut av att vara ledig på är upplåst. Då orkar du inte vara kreativ på din fritid heller.

Bonnie och Simonn uttrycker enformigheten och oviljan till förändring och förnyelse hos ledningen som det mest negativa. Bonni säger;

Det var så enformigt, det var sådana färdiga byggsatser som man tog ett och ett, ibland satt vi av tiden när andra (hantverkare) var tvungna att göra sitt först. Så om man såg att något kunde göras och sa det till förmannen så, nej, det gillades inte. En del tyckte det var bekvämt att inte göra något, men jag vill jobba.

Simonn säger;

Utrustningen vi har är rätt gammal och det är trögt att genomföra förändringar.

4.2 Beslutet att bli egen företagare

Här visar sig två olika kategorier, av de fem intervjupersonerna, beroende på tidigare erfarenhet av eget företagande. Bonni, Simonn och Robin menar att detta föll sig naturligt, antingen med tanke på de utbildningar de valt eller att eget företagande redan fanns bland släkt och vänner. Robin säger;

Jag funderade inte så mycket innan, mina föräldrar har alltid varit det. Det var liksom naturligt, den utbildningen jag tog gick ut på att man skulle bli sin egen.

Kim och Pim har funderat och planerat övergången från anställning till eget företagande under flera års tid. Kim säger;

När jag väl bestämt mig kändes det bra, våndades innan. Lusten att skapa att kunna göra skillnad var stark. Jag planerade noga innan, det var inget fel på själva jobbet jag hade, det var bra och arbetskamraterna också, men jag trivdes inte med det livet. Jag var för trött och hade för lite tid att orka vara kreativ. Jag sparade pengar innan och gör så även nu, ser till att jag har ekonomisk buffert.

Pim;

Jag hade funderat mycket på att startat eget, fast då inom ett annat område än vad jag arbetar med nu. Det är en rätt läcker tanke att leka med, men att väl göra det tog sin tid. Det var först när jag blev sambo som jag tog steget. Jag var nog inte mentalt mogen förut.

Samtliga uttalar att de känt stöd och positiv respons från omgivningen i samband med sina funderingar runt denna övergång. Ingen av intervjupersonerna har startat upp sin egen verksamhet utan att först försäkra sig om att det finns någon utväg om den egna rörelsen inte skulle bära sig ekonomiskt. Detta genom att ha skaffat sig alternativa utbildningar, ha ekonomisk buffert eller tillit till att sambo eller annan kan stödja ekonomiskt.

4.3 Upplevelser av eget företagande

Alla våra intervjupersoner uttrycker att de som egna företagare arbetar mer än vad de gjorde och gör som anställda. Att arbetet sker ofta på obekväma arbetstider och att de egentligen aldrig är helt lediga. Flera behöver arbeta på olika orter vilket kan medför långa resvägar. Kim och Pim menar att det är svårt att dra gränser för hur länge och ofta de ska arbeta då de är beroende av sina kunder och tider som passar dessa. Därtill kommer organiserandet runt omkring som också tar tid. Det kan vara att ordna jobb, marknadsföra sig, beställa hem varor, bokföra och redovisa. Så är det ju lönen som oftast är oregelbunden, kan vara skral och periodvis obefintlig. Så är det, menar samtliga, och ingen av dem är eller var helt nöjd med den situationen. Robin säger;

Inkomsten blir ju oregelbunden och hela företaget kan bli en tvångströja med tanke på tider och ekonomi.

Pim;

Jag måste trots allt rätta mig efter när mina kunder kan komma, det blir mycket kvällstid.

Alla säger sig uppleva högre arbetstillfredsställelse som egenföretagare än som anställda och att detta i sig beror på känslan av att ha byggt något efter eget huvud. Tillfredsställelse fås också genom positiv respons från kunder då dessa uttrycker sitt gillande eller helt enkelt återkommer. Kim, Robin och Pim menar också att det gjort gott för självförtroendet att lära sig hantera de praktiska sakerna runt om. Pim uttrycker det som;

Jag utvecklas som person, alltså det här att marknadsföra sig själv är nyttigt för mig och jag har lärt mig himla mycket, som det här med bokföring och att sätta gränser för när och hur mycket jag ska jobba.

Robin;

Jag kände tillfredställelse i arbetet trots att dagarna var längre, fick liksom göra det jag trodde på. Man utformar efter eget huvud och lägger till efterhand som man märker man klarar av. Det stärkte mig som människa att ta det ansvaret även om jag kände en del oro för framtiden.

Bonni;

Nu bestämmer jag själv vilka jobb jag vill ha, det är roligt när gamla kunder ringer och säger att de hellre väntar än tar någon annan än mig.

Trots de långa arbetsdagarna säger sig intervjupersonerna sig uppleva tillvaron som egenföretagare som friare. Just känslan av att kunna styra sin tid väger tungt, att de kan vara lediga om de vill och behöver, även om detta sällan sker i praktiken. Stress och press säger sig Bonni och Kim uppleva periodvis då det inte finns någon annan än sig själv att sätta tillit till. Men det är stress och press av positiv karaktär som ger näring åt den egna kreativiteten, flera av intervjupersonerna uttrycker att de utvecklas genom detta.

Bonni;

Som en kund som tvunget ville ha det som en rundning där i köket, murat, och jag tänkte att det går ju inte, men han skulle så jag fick säga att jag skulle tänka på det. Å sen gick jag och tänkte på det och ritade. Så låg jag funderade innan jag somnade och så kom jag på en lösning, det blev inte helt precis som de ville men de gick med på det jag föreslog och sedan var de nöjda och jag lärde mig något nytt.

Kim;

Jag får vara kreativ och även om jag kan vara superstressad så är det en positiv stress. Jag känner att jag är uppskattad då jag får direkt respons och så trivs jag med hur jag lever.

4.4. Upplevelser av försakelse

Robin som sålde sitt företag i samband med andra barnets födelse tyckte sig inte försaka något så länge verksamheten var igång. Efter försäljningen såg Robin hur mycket tid som lagt ner och hur lite pengar det blivit. Tyckte sig inte då ha varit föräldraledig i önskad utsträckning med första barnet. Simonn valde att inte satsa fullt ut på sitt företag då denne stod inför detta

val eller att bilda familj. Övriga intervjupersoner menar att det finns dagar och stunder då de upplever att de försakar någonting, främst då tid och pengar. Vissa menar att de kanske gjort andra val om det funnits småbarn med i bilden.

Pim;

Jag tycker inte att jag försakar någonting, det finns sådant som skulle vara bättre, visst. Men nej, jag tycker inte jag försakar.

Kim;

Själv har jag alltid sagt att pengar inte är viktig men i relation till andra kan den ekonomiska delen av att vara egen ställa till det ibland, att man värderar pengar på olika sätt. Att jag t ex avstår en resa med tanke på att de pengarna kan tjäna mitt uppehälle bra mycket längre än en resa skulle göra. Eller då det gäller gåvor där kutymen säger att de ska kosta mer än vad ekonomin tillåter. Men det rör små ögonblick, gör ingenting i det stora hela. Det fungerar nu, jag har inga höga utgifter eller barn, hade fått tänka på ett annat sätt om jag haft det.

Bonni;

Jag har ju inte hunnit med det jag skulle ha velat på mitt eget (hus). De andra (familjen) tycker nog jag skulle ha gjort mer här.

Robin;

Så länge jag höll på tycke jag inte jag försakade något, sedan när jag sålt det såg jag hur mycket tid jag lagt och hur lite pengar det blev, kunde inte vara föräldraledig så länge jag tänkte ibland att det hade varit mysigt att vara hemma mera.

5 Analys och reflektioner av resultatet

Även om Marx och Weber skrev sina teorier vid en tid då arbetsförhållandena såg annorlunda ut i jämförelse med dagens är de jämte Fredriksdotter Larsson och Jackson & Carter ännu fullt användbara som förklaringsmodeller i den här delen av resultatbearbetningen.

Fredriksdotter Larsson (2006) vill i sin studie öka förståelsen för vilka meningar människor lägger bakom sina val i arbetslivet. Hon menar att hennes respondenter inte valde eget företagande utifrån en önskan om just den arbetsformen. Istället drevs dessa av ett eget intresse att få utföra en viss verksamhet som kanske inte kan utföras under formen som löneanställd. Resonemanget känner vi igen från de personer vi själva intervjuat. Exempelvis menar Kim och Pim att det inte var något fel i sig på arbetet de hade som anställda, men att de kände behov av att göra någonting mera av arbetssituationen. Saker som att ge egen prägel åt det, få använda sin kreativitet och Robin poängterar önskan om att se människan utifrån ett helhetsperspektiv. Detta går igen i Marx' resonemang kring arbete i sin fria form som människans viktigaste aktivitet. Vidare uttrycker de att detta inte var möjligt då de var anställda, antingen med anledning av deras dåvarande position i en hierarki eller på grund av själva arbetets karaktär. Fredriksdotter Larsson (2006) tar också upp betydelsen av förebilder eller viktiga personer för att nå sina mål vilket vi också känner igen från våra intervjupersoner som alla påstår att de haft stöd från, för dem, betydelsefulla människor i sin närmsta omgivning. Däremot uttrycker ingen av dem sig ha upplevt sig hindrade av närstående, någonting som Fredriksdotter Larsson (2006) menar varit förekommande hos hennes respondenter. Den aspekten uteblev troligen eftersom frågan aldrig lyftes i den intervjuguide vi använde.

Personerna vi intervjuat omnämner alla spontant att de i sina löneanställningar har upplevt olika typer av styrning och kontroll. Vår tolkning är att detta i sig varit en bidragande orsak till att övergå till eget företagande. Andra bidragande orsaker har varit deras önskan om att få använda och utveckla sina kunskaper och sin kreativitet. Detta går i linje med vad Jackson & Carter (2002) säger då de diskuterar att människor gärna arbetar, men att skälen till varför varierar från individ till individ, men ytterst handlar det om försörjning. Ett par av respondenterna som Kim, Bonni och Pim säger uttryckligen att de vill ha ut någonting av sitt arbete som tillfredställer på ett rent personligt plan och samtliga uttrycker de önskan om förändring på olika vis då de valde att lämna sina löneanställningar. Detta är i linje med

Fredriksdotter Larsson (2006) då hon med sin studie visar att de som startade eget i huvudsak gjorde så för att finna arbetsuppgifter som stämde överens med deras intresse eller drömmar.

Vi kan inte påstå att någon av våra intervjupersoner sagt sig vara alienerad, något vi heller inte förväntade oss finna bland de människor som startar eget. Snarare tror vi att de står att finna bland långtidssjukskrivna till följd av utmattningsdepression. Vad intervjupersonerna uttrycker skulle eventuellt kunna leda till alienation. Vi tänker då exempelvis på vad Kim uttalar i sin beskrivning av att det inte var fel på arbetet i sig, men att ingenting skapas. Marx (1995) menar att arbete är människans viktigaste aktivitet. Genom sitt arbete förädlar människan naturen, skapar sin sociala verklighet och ger uttryck åt sitt eget mänskliga väsen och natur. Då våra intervjupersoner uttrycker att de som anställda hyst en önskan om att få ge mer av sig själva i arbetet, till exempel Robin och Bonni, återfinns detta resonemang hos Marx (1995). Marx menar att arbete, i fri form, också är en möjlighet för människan att ge uttryck åt den egna personligheten, inneboende färdigheter och skapande förmågan.

Webers (1977) resonemang om att människan handlar målrationellt finns att se hos samtliga av våra intervjupersoner. Ingen av dem har kastat sig ut i egen verksamhet utan att först överväga och planera detta. Deras strategi har bestått i att först utbilda sig inom sina respektive områden och har därmed också försäkrat sig om att ha någonting att falla tillbaka på om den egna verksamheten inte skulle bära. Detta bekräftas av Karlsson (2002) då han hänvisar till studier som pekar på att människor rangordnar arbetet högt och att anställningstryggheten ses som mycket viktig. Våra intervjupersoner kan sägas ha försäkrat sig om en trygghet då de alla på olika vis övertygat sig om att kunna återgå till löneanställning.

Att själva ha möjlighet att styra över sin tid och sina uppgifter ses som viktig för samtliga. Samtidigt som intervjupersonerna påtalar att eget företagande kräver kunskap och insikt i en mängd regler, som automatiskt funnits till hands som anställd, så säger flera av intervjupersonerna ha gjort detta med nöje. De menar att detta har fått dem att utmana sig själva, lärt dem nya saker, att detta tar stor del av tiden och många gånger får skötas på kvällar och helger upplevs, trots det, inte som betungande. Vinsten att få möjlighet att styra över sin tid och sina uppgifter har upplevts som så mycket större.

Att det samhälle vi lever i har pengar som styrmedel är centralt och förenar också våra intervjupersoner som alla spontant omnämner det. Samtliga har de gjort medvetna val i fråga

om sin ekonomi innan de startade sina företag. De var alla fullt medvetna om att deras firmor kanske inte skulle gå runt, åtminstone inte till en början. Men att tjäna pengar var inte heller drivkraften bakom någon av deras val. Pengar är nödvändigt menar samtliga, ett visst belopp måste in varje månad, men mycket går att avstå ifrån utan att det mer än stundtals upplevs som en försakelse. Synen på pengar skiljer sig beroende på vilket sammanhang man befinner sig i, något som alla intervjupersoner instämmer i. Det är lättare när man råar sig själv, eller lever tillsammans med någon som har en fast inkomst. Övervägandena blir fler då ansvaret för barn kommer in i bilden. Robin och Simonn valde att övergå till löneanställning med tanke på just detta. Likaså har de alla valmöjligheter ifråga om utbildningar som också gör det möjligt för dem att söka löneanställningar om det skulle knipa. Flera av dem omnämner också den möjligheten. Här blir åter Weber (1977) aktuell i fråga om målrationalt handlande.

Intervjupersonerna har i sina övervägande kalkylerat med kostnaderna i allt väsentligt med att ha eget företag. Då kostnaderna, eller konsekvensen av detta blir för påtagligt väljs istället löneanställning då detta, trots att avkall på upplevelse av frihet och utlopp för egen kreativitet måste göras, kostar sinnet mindre. Oavsett om valet faller på eget företagande eller någon typ av anställning är handlingen, valet, i sig målrationalt

Vår slutsats är i samklang med Weber (1977) då han menar att samhällets rationalisering och avmystifiering i allt väsentligt gör att människan genom beräkning kan handla målrationalt, samtidigt som detta skapar brist på mening. Här är människan utlämnad åt sig själv, sitt sammanhang, makt och därmed också kunskap i fråga om att skapa sin egen mening. Att förverkliga sig själv, göra det man tror på, eller motiveras av, är enligt Jackson & Carter samma sak som att rätta sig efter det begär som driver den motivationen. Detta i sig kan mycket väl vara ett uttryck för den plikt som tidigare enligt Weber (1977) återfanns i det idoga arbetet.

Undersökningen visar att även om våra respondenter säger sig vilja handla utifrån sina egna sinnen, ha möjlighet att göra någonting som de själva anser vara viktigt så undgår de inte styrning och kontroll genom att starta eget företag. Däremot ger denna verksamhet en känsla och upplevelse av att själv få styra över sin egen tid. Detta är tillräckligt även om så inte blir faktiskt möjligt i verkligheten då denna genomsyras av kontrollfunktioner och beroende i fråga om tid och pengar.

Syftet med studien var att få förståelse för vilka faktorer som bidrar till att anställda övergår från anställning till eget företagande. Frågeställningen vi då hade i åtanke var om de som gjort den övergången saknade vissa värden i arbetet som anställda, värden som att ha kontroll över sin tid och sina uppgifter. För att detta skulle framkomma såg vi det nödvändigt att under intervjuerna föra respondenternas positiva och negativa upplevelser på tal, även om detta inte var just det vi inledningsvis hade för avsikt att undersöka. Först under och ibland efter, intervjusamtalen fick vi klart för oss att själva övergången från anställning till eget företagande i sig inte inneburit någon stor händelse för respondenterna. Deras fokus har istället bestått i mental bearbetning av detta beslut före övergången, ibland under flera års tid. Så när väl detta steg togs blir just händelsen i sig inte viktig i relation till den mentala bearbetning den föregåtts av och allt det praktiska arbete som väntar efteråt. Därför vill vi mena att vårt resultatmaterial skulle bli mycket tunt om det bara fokuserat på själva övergången.

Referenslista

Asplund, Johan. (1987) *Det sociala livets elementära former*. Göteborg: Korpen.

Boglund, Anders., Eliason, Sven. & Månson, Per. (2005) *Kapitalet, rationalitet och social sammanhållning*. Stockholm: Norstedts Akademiska Förlag.

Bryman, Alan (2006) *Samhällsvetenskapliga metoder*. Malmö: Liber.

Casey, Catherine. (2002) *Critical analysis of organizations: teory, practice, revitalization*. London: SAGE.

Drivhuset (2007) *Attityd 07 – Är studenter morgondagens företagare?* NUTEK

Foucault, Michael. (1979b) Governmentality. Ur Jackson, Norman & Carter, Pippa. (2002) *Organisationsbeteende i nytt perspektiv*. 1 uppl. Malmö : Liber ekonomi.

Foucault, Michael. (1993) *Diskursens ordning*. Stockholm: Östlings bokförlag.

Fredriksdotter Larsson, Ewa. (2006) Löneanställning eller eget företagande? Sex vuxna röster från Bohuslän. *Avhandling, institutionen för arbetsvetenskap Göteborgs universitet*.

Jackson, Norman & Carter, Pippa. (2002) *Organisationsbeteende i nytt perspektiv*. 1 uppl. Malmö : Liber ekonomi.

Hansen, Lars H & Orban, Pal. (2002) *Arbetslivet*. Lund: Studentlitteratur.

Karlsson, Ch. Jan. (2002) Arbetsbegreppet. Ur Hansen, Lars H & Orban, Pal. (2002) *Arbetslivet*. Lund: Studentlitteratur.

Marx, Karl. (1969) *Kapitalet. Första boken*. Uddevalla: Bo Cavefors Bokförlag.

Marx, Karl. (1995) *Människas frigörelse*. Göteborg: Daidalos.

Merriam, Sharan B. (1994) *Fallstudien som forskningsmetod*. Lund: Studentlitteratur.

Nylén, Ulrica (2005) *Att presentera kvalitativa data*. Malmö: Liber.

Ritzer, George. (2003) *Contemporary sociological theory and its classical roots : the basics*. New York : McGraw-Hill.

Sundin, Elisabeth & Thörnquist, Anette. (red.) (2006) *När anställda blir företagare. Studier om företagande i ett strukturomvandlings- och arbetsmarknadsperspektiv*. Stockholm: Arbetslivsinstitutet.

Theanderson, Christer. (2000) *Jobbet – för lön, lust eller andra värden. Avhandling, sociologiska institutionen Göteborgs universitet*.

Weber Max (1983) *Ekonomi och samhälle* Lund: Argos.

Weber, Max. (1978). *Den protestantiska etiken och kapitalismens anda*. Lund: Argos.

Weber, Max. (1977) *Vetenskap och politik* Göteborg.

Intervjuguide

Syftet är att förstå vilka faktorer som bidrar till att anställda övergår från anställning till eget företagande.

Vi presenterar oss och studien. Garanterar anonymitet för intervjupersonen

tema 1 livs – och arbetssituationen som anställd

arbetsdagen

hur såg en typisk arbetsdag ut när du var anställd

hur lång var den, vad ansåg du om längden

vilka uppgifter hade du, hur upplevde du dem

vilket inflytande hade du över din arbetssituation, hur upplevde du det

fördelar nackdelar av livet och arbetet som anställd

tema 2 livs – och arbetssituationen som egen företagare

arbetsdagen

hur ser en typisk arbetsdag ut för dig idag

hur lång är den, vad anser du om längden

vilka uppgifter har du, hur upplever du dem

vilket inflytande har du över din arbetssituation, hur upplever du det

fördelar nackdelar av livet och arbetet som egen företagare

tema 3 reflektioner kring övergången

vad gjorde så att du tog steget (från anställd till egen)

vad trodde du att du skulle uppnå, upplever du att du har uppnått det
ångrar du dig

önskar du att tagit steget tidigare

upplever du att du får försaka någonting

upplever du att du fått någonting som du inte kunde få som anställd

